

Munkásfolklor vagy szocdem füzfapoézis?

A Tiszatáj új számának „Csongrád megyei munkáshagyományok” c. írásához

A folklor — Gorkij meghatározása szerint — a dolgozó nép költészete. A népköltészet alapvető jellegzetessége és meghatározó jegye kollektív, közösségi jellege, amely egyfelől a tartalom tipikuságát, általános és egyetemes érvényét, másfelől a forma kicsiszoltságát, a néptömegek folytonos alakító izlése nyomán előálló esztétikai értékét teremti meg. Nálunk a folklor javarészt a parasztság költészetét jelenti, de nyilvánvaló, hogy a munkásosztálynak is van szóbeli költészete, folklorja. Szép vállalkozás volt Nagy Dezső, a szegedi múzeum néprajzkutatója részéről, hogy országos viszonylatban is az úttörők között hozzáfogott a csongrád megyei munkáshagyományok gyűjtéséhez, s eddigi munkájának eredményeiből egyes részeket közreadott a Tiszatáj legutóbbi számában. Közleményében igen szép, az agrárszocialista harcok emlékét méltán idéző dalok szövegeit is megtaláljuk:

Csendőrgolyó és huszárkard van
Szántó Kovács béremelés kell-e
Ha kell, mondjad: adunk neked
Csendőrgolyó oltja ki az életet!

Sajnálatos azonban, hogy a közlemény igen tartalmaz több ilyen szép, a népköltészet megtisztelő rangjára méltó alkotást, s hogy a gyűjtő túlzott közlési kedvében olyan verseket, szövegeket is közöl, melyeket a legjobb indulat sem lehet — népköltészetünk megbecsülése érdekében — folklorián elfogadni. Ebben a közleményben a folklor fogalma indokolatlanul megnagyobbított, s az írás folkloriként akarna elfogadtatni velünk az egyszerű, alkalmi, véletlenszerű, a közösségi csiszolódáson át nem ment verselményeket is, sőt egyes szociáldemokrata munkásoktól bizony kezdetleges költői próbálkozásait is.

Nincs arról szó, hogy a munkásköltészet — bizonyos szempontból — nem méltó valamiféle tudományos vizsgálódásra. Még a prózai visszaemlékezések is — amelyből néhány teljesen fölöslegesen, összefüggés nélkül, s sem formai, sem tartalmi értékeket nem támogatottan közlésre kerül — szükségesek egy-egy munkásmozgalmi vagy körtörténeti szempontból. Amint ez nem a néprajz és nem a népköltészet tudomány feladata, hanem a történetészeké, akik a munkás-visszaemlékezések anyagát nyil-

ván felhasználhatják — persze kritikával — levéltári, hírlapi forrásaik kiegészítésére. Mi sem teszi azonban — még ilyen szempontból sem — megokoltá e visszaemlékezések terjedését, teljes terjedelmű közlését, kiváltképpen nem, ha a közlő ebben sem tud következetes lenni, s átstilizálja — lényegében meghamisítja — adatközlője beszéd-elevenségi szövegét, ami legalább néprajzi szempontból használhatóvá, közlésre érdemesé tehetné volna. Azért kell vele pörbe szállnunk, mert ő kifejezetten a «néprajztudomány» «sajátos eszközeivel» kívánja anyagát megvizsgálni, tehát eredetesen folklorián nyilvánítja mindazt, amit közread. Ebből a «sajátos eszközből» sajnos alig látunk valamit; a tanulmányunk ígérkező írás elolvasása után valami rendkívül zavaros, összefüggéstelen adathalmaz zsúfolódik anyagunkba, de alig érzünk — az idézett, s még néhány szép, valóban népköltészet alkotási mély benyomásán kívül — meggyenk munkásosztályának több mint félévszázados fejlődéséből, életének alakulásából, politikai harcaiból lesűrhető, maradandó élményt. Nem valószínű, hogy ez a közlés «tanulmányrészek» alcímmel jelölt jelege miatt lenne, sokkal inkább az anyag szervezeti jellege, szedett-vedettsége az oka.

A szovjet folkloristák éppen az elmúlt évtizedben vitatták meg a szovjet korszak népköltészetét tartalmazó, 1952-ben megjelent nagyjelentőségű gyűjtemény tanulságait. A vita főkérdése éppen akörül forgott, hogy a kiadvány szerkesztői nem tisztázták a folklor alapvető elvi kérdéseit, s elhanyagolva a népköltészet sarkalatos kritériumait — amilyen a folklor kollektív jellege, szóbelisége és esztétikai formája — tég kaput nyitottak alkalmi füzfapoézis kezdetleges rímpróbálkozásainak, s lényegében meghamisították a folklor. A folklor-hamisítás ellen indított szovjet folklorisztikai mozgalom tapasztalatait Nagy Dezsőnek is fel kellett volna használnia. Sajnos azonban sem erről, sem a munkásfolklor-kutatás hazai problémáiról, eredményeiről, hibáiról, feladatáról — ha bármilyen röviden is — hiába keresünk írásában felvilágosítást. Ez a minden elméleti igény nélkül megírt «tanulmány» népszerű-tudományos szempontból sem kielégítő: forrásait itt-ott jelöli csak meg, pontatlanul és következtelenül. A tudományos erkölccsel nem egyeztethető össze például az

olyan forrásmegjelölés, amely a szegedi munkásszínpad naplójáról — a kutató tervszerű erőfeszítéseinek gyümölcset sejtetően — azt állítja, hogy «kutatás közben előkerült», ahelyett a ténnyel, hogy Móra Ferenc gondosan elvette és megőrizte a Somogyi-könyvtár hozzáférhető anyagában.

Hasonlóan pontosabb könyvészeti kutatást várna az olvasó — ha már egyáltalán ebben az összefüggésben érdemesnek tartja közlését — nyilván jószándékú, de mégis kisszerű szocdem költőcske, Pestalics István verseinek idézésekor, hiszen ezek nyomtatásban, verseskötetben megjelent írások. Nagyon értékes Móra Ferenc Petőfi-verse, ám érdemesebb lett volna ezt külön, másutt, esetleg a szegedi munkásszínjátszásról írható — nem folklorisztikai igényű — önálló cikkben közzétenni.

Külön tanulmány kellene, hogy a közlemény folklor-elméleti, tudományos módszertani és nyelvvellyességi hibáit rendre felsoroljuk. E helyett alapvető hibaként hadd emeljük ki e közlemény elharmadított és felelőtlen voltát, s ebben egyúttal részesként kell elmarasztalnunk a szerkesztőbizottságot is, amely hagyta, hogy egy ilyen rendkívül fontos, de elvi-szakmai szempontból alaposabb hozzáértést kívánó témának elfogadásánál visszaéljenek hozzáértéssel. Nagy Dezső kezdeményezése kiváló, de nem lett volna szabad eredményeit kritikátlanul, pongyola stílusú összekötő szöveggel összefűzve, elsietve «piacra dobni». Elméletileg jobban felkészülve, anyagát rendezve és megrostálva, megfogalmazását gondosabban fésülve kellett volna anyagának egyik, önmagában kerek részét közrebocsátania. Hogy ezen a téren milyen szép anyagot lehet feltárni, milyen sokatmondó, szép, pontos munkát lehet végezni, példaként szolgálhat a véletlenül szintén éppen a napokban megjelent, ugyancsak meggyenkől gyűjtött anyagot tartalmazó másik tanulmány, Katona Imre „Magyar kubikusok” című munkája, a budapesti egyetem bölcsészeti kara 1952—53-as évkönyvében.

Változatlanul kutatóink előtt — elsősorban az erre hivatott Nagy Dezső előtt — áll a feladat, hogy környükünkön, a szovjet példa s a sikerült hazai kezdemények nyomán, feltárják ezt az értékes hagyományt is. Sajnos, ezzel ez a közlés még adósunk maradt.

Péter László

Tavaszi kép

A hó már elolvadt a hegytetőn,
a völgyben nyújtózik az élet,
lerázza most a hosszú álmot,
a tavasztól már csak jót remélhet.

Jöttére pattan már a rügy,
fehérlő fátyla leng a fákon
s eléd kitarul végtelenbe tűnő
sok tarka szín a fénylő láthatáron.
Csiklandja már a napugár
a gólyahírnek duzzadó gyökét;
nem várat már soká magára,
magasra nyújtja karesú szép fejét.

Az eresz alatt csendes kis lakás,
zsivalytól népes, hangosan csevegő
megérkezett fészkelő honába
zibongó, tarka, vig madársereg.
Elnézem most e pezsgő életet,
a szívem tőle mámorosan dobban.
Tavaszi! Te édes, örökifjú lány,
karolj át, s szunnyadjam karomban.

Erezzem, hogy mindig tavasz van,
az emberszívben örök napsugár,
hogy háborúra nem uszít az ordas,
s miránk az élet s békés munka vár...

GÁTI JÁNOS
orvostanhallgató

Kovács Erzsébet levelezőnk írja:

A főiskola végző hallgatója vagyok. Ebben az egyszerű kijelentésben benne van gyermekkorom elfojtott álmának teljesedése és jövőm, amelyet úgy kell alakítanom, hogy elégtétel legyen multammal szemben.

A Tanácsköztársaság megalakulásának napjaiban születtem; az ezt követő években gyermek- és ifjúkorom olyan reménytelenül sivár volt, amilyen egy szegénysorsú lányé a Horthy-rendszerben lehetett.

Gyermekkorom egyedüli vágyáról, arról, hogy tanulhassak, szó sem lehetett. A hat elemi után özevgy édesanyjamat kellett segítenem és így már 12 éves koromban kénytelen voltam napszámba járni a falumbeli uraság földbirtokára. Nyáron mint napszámos dolgoztam, télen pedig cselédnek szegődtem el Pestre és más városokba. A könyvekkel ekkor ismerkedtem meg. Abban az időben ez volt az egyetlen szórakozásom. Gyakran 11 óráig tartó napi munkám után alig pihenve valamit, a hajnali 3 óra már a könyvek mellett talált.

Többször próbálkoztam más munkaterületeken elhelyezkedni, de beadott kérvényemet mindig az azal az indokkal utasították el, hogy nincs szükség olyan valakire, akinek az apja vörös katona volt a Tanácsköztársaság idején.

A felszabadulás hozta meg szá-

momra is azt a lehetőséget, hogy mint megbecsült ember éljek és dolgozzam az emberek nagy családjában. A párt javaslatára a kondorosói általános iskolához kerültem, mint hivataloság. Itt ismerkedtem meg közelebről a pedagógus pályával. Újból erőt vettem rajtam a tanulmányaim. Amikor iskolánk igazgatója felszólítást kapott, hogy szervezze meg a szakérettségire való jelentkezést, első voltam, aki örömmel vállalta a további tanulást.

Elvégezve a szakérettséget a Szegedi Pedagógiai Főiskola hallgatója lettem. Tanulmányi munkám során napról-napra újabb nehézségekkel kellett megküzdennem. Huszonegy évnyi idő kiesésének pótlása nehéz, de szívós munkával igyekeztem bebizonyítani — különösen most az utolsó hónapokban —, hogy nem vagyok méltatlan kormányunk és pártunk bizalmára.

A falum küldött tanulni és most szeretnék visszatérni oda. Kihelyezési kérvényemben is szülőfalumat jelöltem meg működési területként, de az elhatározásom még jobban elmélyült, mióta ismerem a KV határozatát a közoktatásról. Igyekezem majd a határozat szellemében dolgozni, hogy hozzájárulhassak falumban a kulturális színvonal további emeléséhez.

Tiszaparti szerelem

A „Tiszaparti szerelem” színházi bemutatója után néhány nappal pártunk megyei lapja, a „Délmagyarország” foglalkozott az új operettel. Megemlékezett az előadásról a „Szabad Ifjúság”, a DISZ Központi Vezetőségének lapja is. A darabról és az előadásról minden részletre kiterjedő kritika megírása ezek után nem lehet a „Szegedi Egyetem” feladata, annál kevésbé, mert a „Délmagyarország” bírálataival egészében és részleteiben egyetértünk. A mi számunkra azoknak a szempontoknak szemügyrevétele maradt, melyekkel az előbb említett lapok természetesen nem foglalkoztak. S mivel az operett egyetemi témáról szól, úgy érezzük, hogy hozzá tudunk járulni a darab értékének és a magyar operett történetében elfoglalt helyének megállapításához.

Kiindulással a „Szabad Ifjúság” március 10-i cikkének azt a megállapítást kell idéznünk, mely szerint „az operett-műfaj sem lehet meg a valóság, az élet mély, alapos ismerete nélkül, a szereplők jellemén, a valóságos problémákon alapuló logikus, valóságos, érdekes cselekmény nélkül”. A valóság, az élet mély, alapos ismerete ebben az esetben nyilván azt jelenti, hogy az egyetemi életet kellett a szerzőknek mélyen és alaposan tanulmányozni, sőt továbbmenni: mivel a darab azzal az igénnyel lép fel, hogy tiszapartinak, azaz szegedinek látszék, a szegedi egyetem életét. Persze itt joggal lehet azt az ellenvetést tenni, hogy a szocializmust építő népi demokrácia egyetemi hallgatóinak problémái nagy vonásokban hasonlóak Budapestnek, vagy Szegednek, Debrecennek vagy Miskolcra. Ez természetesen így is van, de a Tiszapart a címben olyan hangsúllyal szerepel, hogy a szegedi egyetemi hallgató joggal várja, hogy a történet ne csak Tápé sűrű emlegetése és a rendkívül szépen sikerült díszletek jóvoltából látszék szegedinek. De tekintünk el ettől a részletkérdéstől, és nézzük meg, magukra ismernek-e egye-

temünk fiataljai a „Tiszaparti szerelem” diákhőseiben?

A darab azzal kezdődik, hogy a diákokon tanulószobáját társalgóknak rendezik át a Budapestről újonnan érkező dékánhelyettes engedélyével az ifjúság lelkes helyeslése közben. Mi tudjuk azt, hogy az ifjúság szeret szórakozni, élvezni az élet vidámabb oldalait. Tudjuk, hiszen ezért tettük lehetővé, hogy az egyetemi diákok klub után kari kultúrterületeket is rendezzenek be. De egészen valószínűtlennek tartjuk, hogy erre a célra éppen a tanulószobák alkalmasak. Az egyetemi ifjúság legfontosabb feladata mégis csak a tanulás, s az egyetem legfontosabb feladata mégis csak az, hogy minél jobb körülményeket biztosítson az egyetemi ifjúságnak a zavartalan tanuláshoz. Am a darabban az egyetemi oktatás nívója emelésének nagyobb dicsőségére a diákok többsége följényesen inti le azt az egy fiatalembert, aki tanulni szeretne. Pedig ez a fiú (Káta Endre jászka) nem stréber, nem magológó, hiszen a továbbiakban éppen nem ilyen oldalról mutatkozik be. Világos tehát, hogy a szerzők úgy vélték, az egyetemi ifjúság általában nem szeret tanulni, s akin néha mégis erőt vesz ilyenfajta kísértés, azt gondosan meg kell óvni ettől.

De menjünk tovább. Fellép a komikus — mert hiszen ilyennek is kell lennie egy operettnél — aki úgy viselkedik ugyan, mintha alacsony lenne, (szándékosan irtunk alacsony, mert a mai hivataloságok között ilyen figura már régesrég nem létezik), de azután kisül róla, hogy a diákokon gondnok. Már kezdenénk is belenyugodni, hogy itt egy kissé furcsán viselkedő, a régi rendszer bünei miatt elferdült lelki gondokról van szó, de a későbbi jelenetekben egyszerre csak, mint a dékán hivatal hivataloságát látjuk viszont. Nem tudjuk, hányszor látták a szerzők az egyetemet belülről. De ha csak közö-

nőviszonyban volnának is egy diákokon gondnok, vagy egy dékán hivatali hivataloság, akkor tudnák, hogy a két munkakör nem áll sokkal közelebb egymáshoz, mint a sokat emlegetett Makó és Jeruzsálem, vagy — hogy a szakmában maradjunk — mintha valaki pénztáros a Nemzeti Színházban és ugyanakkor jegyszedő az Uránia-moziban. Ezek után alig csodálkozunk már, hogy a részeges gondnok-hivataloságát a dékán közvetlen modorában többször „Miskei, fiam”-nak titulálja.

Ezek azonban csak a kisebb dolgok. Mi okozza az operett bonyolalmát? Az, hogy Péter, a szakérettségis nem tud — és tegyük hozzá, nem is nagyon akar — beleilleszkedni az évfolyam közösségébe. Való igaz, hogy akadhat olyan egyetemi hallgató, aki nehezen találja meg a helyét a kollektívában. Ha nagyon megerőltetjük a fantáziánkat, még az is feltételezhető, hogy az illető szakérettségis. De mennyiben jellemző ez a szakérettségisekre? Szakérettségis-probléma valóban volt néhány évvel ezelőtt az egyetemen, és azonban akkor sem ilyen formában nyilvánult meg. Mert Péter és a kollektíva első találkozásából kitűnik, hogy az alapvető hiba nem a közösségben van, hanem Péterben, aki érthetetlenül makacs és indokolatlanul önfejű. Nehezen értjük meg, hogy az a meggyerő, rokonszenves kislány mit szeret rajta. Csak egy oka van Péternek az önféjűsége, t. i. az, hogy másképpen nem lenne bonyolalom. De a bonyolalom még így is igen-igen kevéske három felvonásra. Elő kell rángatni az önző, karrierista ficsúr, aki — szintén érthetetlen okokból — alandóan mint Péter legjobb barátja szerepel. Ez azért is hasznos, mert ilyen módon be lehet iktatni a sefüle, se farka újszerű jelenetet, melyben egyfelől a részeges gondnok-hivataloság most már a hűlye szerepében is bemutatkozik,

másfelől Pétert újra összevesztik Mártával. Ez után a jelenet után már a leggyengébb képességű diáknak is tisztában kellene jönnie az intrikus albrát kétségűségével, de ebben megakadályozza őket az a kényszerűség, hogy a darabot a második felvonásban még nem lehet befejezni. Kell hát még egy összeveszés, most már féltékenységgel súlyosbítva, s az intrikusról csak akkor hull le a lepel, amikor a cigánylány, látva Péter szerelemét Márta iránt, nyilvánosságra hozza kettejük tápi beszélgetését.

Hogy Péter ezután hogyan fog beilleszkedni a közösségbe, hogy megoldódna-e tanulási problémái, arról a szerzők elfelejtettek megemlékezni. Pedig ez annál is valószínűlenebbnek látszik, mert Péter cselekedeteit továbbra is impulzív ösztönei vezetik. Hibáit nem vetkőzi le, csupán Márta iránt érzett szerelme viszi vissza az egyetemre. Kétségtelen, hogy a szerelem életünk egyik legfontosabb problémája. De az egyetemre való visszatéréshez azért más is kell. Többek között a tudomány vagy a tanári hivatás szeretete is.

Folytathatnánk ezt így nagyon sokáig. De csak még egyet. Arról, hogy az egyetemen DISZ-szervezet is létezik, nem esik szó. Pedig ha ez az egyszerű és közismert tény nem kerülte volna el a szerzők figyelmét, akkor talán nem lett volna szükség arra az izetlen jelenetre, melynek során a zokogó Márta a dékánhelyettes ölelő karjait között kesegri el fájdalmát. Igaz, hogy akkor Miskei leveleske-bontócskagondnok-hivataloságának nem lett volna alkalmja egy jó bemozdásra.

Egészében véve megállapíthatjuk: bármilyen nagy szeretettel és örömmel fogadjuk a népi demokráciánk irodalmi élete az írónak azokat a próbálkozásait, melyek hivatva vannak az új típusú magyar operett megteremtésére, ez a darab legfeljebb azt mutatta meg, milyenek nem szabad lennie az új ope-

retnek. Nyugodtan állíthatjuk, ezt a darabot ilyen formában nem lett volna szabad előadni, mert nemcsak hogy nem alkalmas az egyetemi ifjúság életét, problémáit derűs oldalukról bemutatni, hanem ellenkezőleg, torz és hamis képet ad az egyetemi ifjúság életéről, még akkor is, ha kizárólag a magánélet szférájában nézünk.

A „Délmagyarország” egyik számában két szakérettségis hallgató felvetette azt a kérdést, hogy miért nem foglal állást az egyetem ezzel a darabral kapcsolatban, mely elsősorban mégis csak az egyetemi ifjúságot érinti. Amikor a darab próbái folytak, az egyetem néhány oktatója és hallgatója felajánlotta segítségét a darab egyetemi vonatkozásainak megbeszélésére. Hogy erre szükség lett volna, azt többek között bizonyítja a gondnok-hivataloság képtelen figurája, de sok más hasonló részlet is. A színház vezetősége azonban nem vette igénybe ezt a segítséget. Tévedés ne essék: nem a mindent jobban tudni akaró tudálékosság vezetett bennünket ennél az ajánlkozásnál, hanem az a szempont, hogy ha egy nagyzári problémát tárgyaló darab bemutatója előtt indokolt a darabot a szakmában dolgozó munkásokkal megbeszélni, akkor egyetemi darabnál is hasonló a helyzet az egyetemi szakma dolgozóival. A budapesti Nemzeti Színház orosz vagy szovjet darabok bemutatója előtt meg szokta beszélni az elvi és szakmai problémákat a Lenin Intézetnél. Itt, Szegeden is szép hagyományai vannak a színház és az egyetem kapcsolatának. Ezek a kapcsolatok mind a két félnek csak hasznára válnának.

Az előadással kapcsolatban csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy a színészeket — fő- és epizód szereplőket egyaránt — megilleti minden dicséret, hogy ezt a dramaturgiai és elvi hibáktól terhes darabot a lehető legjobb teljesítmény nyújtva adták elő.

PÓSA PÉTER,
egyetemi adjunktus